

SKÅNSK MÖLLETERMINOLOGI

Andra upplagan
Reviderad och kompletterad av Sven Palm

FÖRORD

Mölleterminologi är den samlade benämningen på alla fackuttryck, byggnadsdetaljer, redskap, arbetsmoment med mera som förekommer i såväl väder, vatten som motordrivna möllor. Den första utgåvan av Skånska Möllors Mölleterminologi utgavs 1982 och var sammanställd av Erland Ripa, Svedala, som vid den tidpunkten var sekreterare i föreningen. Materialet hämtades till största delen från Ingemar Ingers uppteckningar samt ur Roger Wadströms Svenska kvarnstermer, i viss mån kompletterad av Ivan Håkansson, Arlöv. När 1982 års upplaga för något år sedan var slutsåld aktualiserades frågan om eventuellt nytryck. Eftersom ”ingenting är så bra att det inte kan bli bättre” fick undertecknad uppdraget att utarbeta en ny och helt genomreviderad upplaga. Denna har väsentligt ötokats både beträffande mångfalden av fackuttryck och i den förklarande texten.

Mölletermerna i denna förteckning uppräknas i bokstavsordning med åtföljande textförklaring eller hänvisning. Återgivning av dialektuttal med fonetisk skrift finns av praktiska skäl ej med i förteckningen. För studier av detta hänvisas till Dialekt och ortnamnsarkivet i Lund.

Att sammanställa en helt komplett förteckning över all skånsk mölleterminologi är numera ej möjligt eftersom det har funnits många lokala benämningar, ofta med direkt anknytning till en viss mölla eller möllare. Undertecknad har i denna upplaga försökt täcka in de gängse benämningar som jag av erfarenhet vet är gångbara i hela landskapet. I vissa fall anges lokala synonymer om de förekommer i ett större geografiskt område, till exempel Kullabygden. För den som vill detaljstudera terminologin på det lokala planet kan jag rekommendera ett besök på Dialekt och ortnamnsarkivet i Lund där en stor del äldre uppteckningar finns bevarade.

Sist men inte minst vill jag tacka Erik Nordström, Svedala, för konstruktiva synpunkter och för det stora arbete han utfört genom att förvandla mina fullklottrade korrekturmanus till läsbara och prydliga textsidor.

Genarp i februari månad 2000

Sven Palm

MÖLLETERMINOLOGI

<u>Altan</u>	Benämning dels för omgång (eller segelbana) samt för ”balkongen” bakpå hättan på en del vädermöllor.
<u>Alun</u>	Användes att gjuta fast bygelpannorna i löparen. Man använde även bly, gips eller svavelblomma.
<u>Ankfötter</u>	Bäranordning för kvarnhackor. (Liknar ankfötter, därav namnet.) Användes då hackorna skulle transporteras till smeden för spetsning och härdning.
<u>Aspiratör</u>	En förrensningsmaskin, i vilken spannmålen genom en kraftig luftström befrias från ihåliga korn, agnar och lätta inblandningar. (Tillhör den moderna kvarnindustrin.)
<u>Avvägningslådor</u>	Fyrkantiga eller runda hål (vanligen fyra stycken) vid ytterkanten på löparens ovansida. Vid obalans lägger man blyklumpar eller dyligt i dessa.
<u>Axeln</u>	Den nästan horisontella stocken, i vilken vindfånget är fastsatt. Benämnes även Vingaxel eller Löpaxel. Kan även vara benämningen på hjulaxeln i en vattenmølla.
<u>Axelledning</u>	Benämning på längre eller kortare järnaxlar (vanligen med diameter 25-150 mm) med remskivor och kuggväxlar för drift av modernare kvarnutrustning. Benämnes även Axelgång.
<u>Bakflängd</u>	På den del av møllevingen där häckverket är vinklat från vindriktningen säger man att vingen är bakflängd.
<u>Baksadling</u>	Förstärkning på balkarnas baksida. Benämnes Plankan i nordvästra Skåne.
<u>Baktappsbom</u>	Den grova bjälke där axeln har sin bakre lagring.
<u>Balanssegel</u>	Upphångningsanordning som övre kvarnstenen (löparen) vilar på och drives runt av. Förekommer dels som bygelsegel dels som klocksegel (kompasssegel).

<u>Balk</u>	Genomgående trä i axelns huvud, i vilket vingarna är fästade. Kallas i nordvästra Skåne Huvudträ.
<u>Balkavinge</u>	Se Vinge.
<u>Bana av (stenarna)</u>	Rikta upp ojämnheter på stenarnas malyta.
<u>Binge</u>	Trattformigt träkar, ovanpå kvarnen, där säden hälls när den skall malas.
<u>Block</u>	1-, 2-, 3- eller 4-skurna, används för att med rep hissa upp kvarnstenar, axlar, vingar och andra tyngre detaljer. Kallas även Hissblock, Talja.
<u>Bockhuvud</u>	Kort kraftig bjälke som avslutar ståndarna i holländska möllor och utgör underlag för bockhuvudplankan.
<u>Bockhuvudplankan</u>	Vilar ovanpå bockhuvuden i holländska möllor och utgör underlag för vridkransen. Kallas även Åttakanten på Österlen.
<u>Bolta</u>	Vinda, varmed pressbommen lyftes i de möllor som saknar press-stång.
<u>Borrel</u>	Mindre vridbart trästycke som används för att låsa fast stormbrädorna. Även benämnd Borvel, Vare, Vervel, Vorrel.
<u>Bro</u>	Kraftigt trä mellan brohästarna, som bär upp tyngden av övre kvarnstenen.
<u>Brohästar</u>	Stående bjälkar som bron är infäst i. Även benämnd Brostolpar. Innebär på en del platser hela anordningen med brostolpar, bro och lätta. Se Lättverk.
<u>Broloft</u>	Den våning, där brohästarna är placerade.
<u>Brostolpar</u>	Se Brohästar.
<u>Buss /Bussning</u>	Lagerfäste av trä i liggarens öga. Utgör radiallager för nålen. På senare tid förekom så kallade Kullagerbussningar.

<u>Bygelpannor</u>	Utgör fäste för klock- eller bygelsegel i löparen.
<u>Bärbjälkar</u>	Kraftiga bjälkar vilka sammanbinder ståndarna i holländska möllor och även är underlag för golvbjälkarna i de olika våningsplanen.
<u>Böle</u>	Själva kvarnhuset eller ytterväggarna till möllan. (Gäller vädermöllor.) Även kallat Skrået, Skrovet.
<u>Centrifugalsikt</u>	Sikttyp som tillkom efter sexkantsikten under senare delen av 1800-talet.
<u>Decimalvåg</u>	För vägning av spannmål och mjölsäckar. Även benämnd Säckvåg.
<u>Drejkrans</u>	Cirkelrund träring på bölets topp som utgör underlag för hättan och som ibland även har ett plattjärnsbeslag på ovansidan. Det finns även en typ av kransar med räls och kuggar för vridningen. Även kallad Vridkrans eller Vridbana.
<u>Drejpålar</u>	Korta träpålar, stående i en ring runt möllan, i vilka drejstol eller lina till drejspel för vridning av möllan förankras.
<u>Drejspel</u>	Vevförsedd vinsch monterad på svansen, använd för att vrida möllan i vind.
<u>Drejstol</u>	Fristående anordning på marken eller omgången varmed möllan vrides upp i vind Även kallad Vridstol.
<u>Dreva</u>	Kugghjul i långjärnets övre ända. Överför kraften från stjärnhjulet. Kallas även Kvarndrev, Drivare.
<u>Elevator</u>	Transportanordning för spannmål med mera i vertikalriktning. Består vanligen av plåtskopor monterade på en drivrem, omsluten av trätrummor.
<u>Falltröskel</u>	Det ställe i vattenränna eller dämme där vattnet uppnår maximal fallhöjd, vanligen strax före inlopp till vattenhjul eller turbiner.

<u>Fjädersegling</u>	Vingarna är försedda med ställbara fjäderbelastade luckor. Vid byig vind fjädrar luckorna tillbaka och möllan får jämnare gång.
<u>Flygelkors</u>	Infästning för axeltapp i form av ett långsträckt kors som infälles i axeländan, omslutet av järnringar.
<u>Fot</u>	Stensockeln till en mölla
<u>Fotogen</u>	Bränsle till de lampor som förekom innan elektrifieringens tid. I vissa fall även bränsle till reservmotorer.
<u>Fotstiva</u>	Snedsträva som stöder underlaget i en stubbamölla.
<u>Fotträ</u>	Del av krysset eller underlaget i en stubbamölla. Även understa bjälklaget som bölet vilar på i en holländsk väderkvarn.
<u>Franskor</u>	En typ av naturkvarnstenar. Se Kvarnstenar.
<u>Fyrgrenasegel</u>	Segel med fyra grenar i motsats till balanssegel, som har två grenar. Även så kallat Trekloasegel förekom.
<u>Följare</u>	Träklotsar som styr hättan i sidled mot vridkransen.
<u>Förlagsloft</u>	Fanns i vissa möllor, företrädesvis på Österlen, ovanför kvarnloftet. Utgjorde lagringsplats för spannmål som skulle malas.
<u>Förmalningsavgift</u>	En form av beskattning på all kommersiell malning av brödsäd, instiftad 1935 och upphörde 1985. (Avgiften gällde ej husbehovsmalning.)
<u>Förmalningsbok</u>	Enklare bokföringshäfte där man antecknade kunders namn, datum för in- och utlämning av mald, vikt och eventuell betalning för tjänsten.
<u>Gaffel</u>	Nedre delen av övre långjärnet. Denna vilar i två stycken urtag, som antingen finns på medbringaren på nålen eller direkt i seglet och överför rotationskraften till löparen. Kallas även Klo eller Klopassare.

<u>Grafit</u>	Svart mineral bestående av kol med goda smörjegenskaper och okänsligt för värme. Blandades ofta med tran, talg, rå linolja eller andra brukliga smörjmedel.
<u>Gravhjul</u>	Kugghjul monterat på hjulaxeln i vattenmøllor och öfverför kraften, antingen direkt till kvarnen eller via stjernhjulsspindeln till kvarnarna och övrig utrustning.
<u>Grift</u>	Den sönderdelade sädeskärnan under siktningsproceduren.
<u>Griftagryn</u>	Små gryn av krossad vetekärna, som användes till gröt eller välling.
<u>Gröpe</u>	Spannmål förmald till djurfoder.
<u>Gångverk</u>	Se Kvarnverk.
<u>Gök</u>	Lodrät mittstolpe på framsidan av stubbamølla.
<u>Hacka (kvarn)stenar</u>	Fördjupa svalränderna (strålarna) när stenen blivit slitet. När detta är gjort säger man att kvarnen är nyhackad och på grund av de nybearbetade ytornas skrovlighet säges att kvarnen är rå. Efter 200-500 kg grovmalning är stenarna lagom tillslitna och det kallas då att kvarnen har kommit i malgång.
<u>Hammarkvarn</u>	Modern maskin som huvudsakligen används för grovmalning av fodersäd. Består i stora drag av en axel försedd med hastigt roterande slagor eller hammare vilka slår sönder sädeskornen genom en cirkelrund plåt som är perforerad av hål. Malningens finhetsgrad bestäms av storleken på hålen i plåten. Hammarkvarnar har vanligen stor kapacitet och kräver således mycket kraft. Hammarkvarn har förekommit i en del av de møllor som moderniserats på 1950-60 talen och mestadels drivits av separata motorer.
<u>Hasp</u>	Förbindning mellan bakre utstickaren och slanan. Kallas i kullabygden Barduner.
<u>Hillor</u>	De dragförband av smidesjärn som håller samman stommen i vindfånet. Kan även beteckna omslag om axelhuvud.

<u>Hissbom</u>	Bom för inkoppling av kraft från stjärnhjulsspindel till hisshjul.
<u>Hisshjul</u>	Hjul som tar upp kraft från stjärnhjulsspindeln till hissrullen.
<u>Hisslina</u>	Lina eller kätting, varmed säckarna hissas upp eller ner.
<u>Hissloft</u>	Det våningsplan där mekanismen till säckhissen är placerad.
<u>Hissläm</u>	Lucka i loftet, vilken öppnas då säck skall passera.
<u>Hissrulle</u>	Rulle, på vilken hisslinan viras på eller av vid hissning.
<u>Hjulgrav</u>	Vanlig benämning på det utgrävda, vanligen stenskodda, hål där vattenhjulet är placerat, mer eller mindre nedsänkt.
<u>Horn</u>	Se Knagg.
<u>Huvud</u>	Den främre utstickande delen av axeln där vindfånget är monterat. Även kallat Axelhuvud.
<u>Häckskedar</u>	De från vingträet vinkelrätt utgående spjälorna.
<u>Häckverk</u>	Ribbverk på vingarna, som utgör underlag för seglen.
<u>Hättan</u>	Den på en holländare rörliga överdelen.
<u>Hättekrans</u>	Hättans mer eller mindre rundsvängda ytterram, ofta vackert profilerad i underkanten. Även kallad gesims.
<u>Hätteloft</u>	Våningsplanet närmast under hättan. Saknas ofta på österlenmöllorna.
<u>Hättesparrar</u>	Spanten eller sparrarna som är stomme till ytterbeklädningen. Dessa står på hättekransen.
<u>Hättespiran</u>	Den avslutande spetsen på hättan till en holländsk mölla. Även benämnd Spiran.

<u>Jagare</u>	Två på yttersidan av löparen påsatta vinkeljärn som för mjölet ut i mjölkastet. Även kallad Mjöljagare.
<u>Kasor</u>	På hättans undersida fastsatt järnplattor som glider mot vridkransens järnbeslag, då hättan vrides.
<u>Kilar</u>	Av trä, används exempelvis vid montering av balkar och hjul.
<u>Kiljagare</u>	Kilformat plattjärn som används för att lösgöra inslagna träkilar eller driva ut axeldubbar (tappar) ur sina hål.
<u>Klammer</u>	Se Hillor.
<u>Kli</u>	Skal av råg- eller vetekärnor.
<u>Klocksegel</u>	Enklare typ av självjusterande upphängning av löparen. (Typ av Balanssegel).
<u>Klämma kvarnen</u>	Minska det inställda avståndet mellan kvarnstenarna (med lättan).
<u>Knagg</u>	Trädetalj på vinge med uppgift dels att hålla utlagt segel på plats, dels att fasthålla inslaget segel. Även benämnd Horn.
<u>Knap</u>	Trädetalj på vingbalken där man gör fast segelliket vid fullt utslaget segel.
<u>Konststenar</u>	Se Kvarnstenar
<u>Krage</u>	Utkragning av ytterbeklädningen på holländska möllor vilken löper runt om möllan i höjd med kvarnloftet. Även benämnd Möllekrage, Gesims.
<u>Kranshjul</u>	Vanligen järnhjul på hättans baksida, försett med klykor i vilka en rundlänk löper ner till omgång eller markplanet för vridning av hättan.
<u>Krita</u>	Blockkrita kunde användas att stryka på kronhjulet för att få bättre friktion mot pressen. (Bättre bromsverkan). Fettkrita användes att märka säckar – exempelvis med kundens namn.

<u>Krondrev</u>	Kugghjul på stjärnhjulsspindeln, som tar upp kraften från kronhjulet. Kallas Stickhjul i nordvästra Skåne.
<u>Kronhjul</u>	Kugghjul på axeln som via krondrevet överför kraft till stjärnhjulet.
<u>Kross</u>	Valsverk som användes att krossa sädeskärnor till djurfoder.
<u>Krosshammare</u>	Redskap för avjämning av stenarnas malyta. Kallas även Krysshammare.
<u>Kryss</u>	Korslagda snedsträvor i facken mellan ståndarna i vädermöllor. Kryssen förhindrar konstruktionen att svikta i sidled.
<u>Kugga om</u>	Montera nya kuggar i ett hjul.
<u>Kugga över</u>	Riskabel driftstörning då kuggingreppet mellan två hjul är för litet och kuggarna ”slinter” förbi på varandras toppar. (Medför ofta omkugning.)
<u>Kvarnhackor</u>	Liknar spetsiga hammare och finns i flera utförande, exempelvis flathackor, bladhackor och pikhackor eller spetshackor. Användes att hugga upp svalränderna i kvarnstenar.
<u>Kvarnhjul</u>	Vattenhjul, fäst på horisontell axel.
<u>Kvarnkar</u>	Den inbyggnad av trä, som omsluter kvarnstenarna. Även kallat Ringkar eller Stenkar.
<u>Kvarnränna</u>	Ränna av trä eller sten, som leder vattnet från kvarndammen till vattenhjulet.
<u>Kvarnstenar</u>	De kvarnstenar som förekom i de gamla bygdekvarnarna indelas i två huvudtyper: naturstenar och konststenar. Bland naturstenarna förekommer både inhemska och importerade bergarter. I Skåne förekom allmänt de så kallade skånska stenarna som vanligen var huggna ur sandstensblock, både som hela stycken och sammanfogade av flera delar, omslutna av järnband. I trakten runt Höör var kvarnstenstillverkningen

en betydande verksamhet. Men redan mot slutet av 1800-talet började man övergå till modernare stensorter eftersom skånskorna kunde vara ganska varierande i hårdhet, ”grusade” mycket i mjölet och fick hackas ofta.

Östra Skåne hade kvarnstenstillverkning i Komstad och Gislövshammar där de relativt lättbearbetade kalkstenshällarna ännu bär spår av verksamheten. Dessa stenar kallades flisor.

I nordvästra Skåne kan även påträffas enstaka Lugnåssare. Dessa var huggna ur gnejs från Lugnås i Västergötland. Från början av 1800-talet började Rhenska stenar importeras från Tyskland. Dessa var av bassaltlava, ganska lättarbetade och nästan uteslutande i hela stycken. Rhenskorerna var jämna i kvalitén och på grund av det naturligt porösa materialet höll de skärpan ganska bra och blev populära mjölstenar- främst som rågmjölssstenar. En nackdel var det relativt höga inköpspriset.

Franska kvarnstenar var som namnet antyder från Frankrike och tillverkades av flinta, hopfogade av många stycken, omslutna av järnringar. De franska stenarna blev vanliga under senare delen av 1800-talet och användes främst till siktmalning. Det glashårda materialet höll skärpan länge men var oerhört svårarbetat och likaledes var tillverkningskostnaden hög.

Från och med slutet av 1800-talet övertog valsstolarna mer och mer det arbete som franskorerna var avsedda för men långt in i vår tid har man kombinerat franska stenar med valsverk exempelvis för slutmalning av kli. (Det fanns även franskor av sämre, mycket porös, kvalitet som var avsedda för grovmalning).

Konstkvarnstenen blev den sista fasen i kvarnstenens utveckling. Dessa tillverkades med malmassa av varierande blandningar. De allra första som lär ha tillverkats av en möllare i Danmark omkring 1900 innehöll enbart krossad flinta som ”verksam beståndsdel”. Denna idé upptogs snabbt av kvarnstenstillverkarna och man experimenterade med olika beståndsdelar i malmassan, exempelvis koksstybb, ”smergel”, sågspån med mera. Den krossade flintan förblev dock huvudingrediens.

Bindemedlet är magnesit och magnesia och cirka ¼ av stenens tjocklek brukar bestå av ren barlast i form av cement och grus. Kvarnstensfabriker fanns i Malmö, Helsingborg, Gärsnäs, Borensberg och Björköby.

<u>Kvarnverk</u>	All maskinell utrustning med tillhörande kraftöverföring i en mölla. Även kallat Gångverk, Gångtöj.
<u>Krögarmar</u>	Se Utstickare.
<u>Latsnor</u>	Se Matarsnor.
<u>Latter</u>	Se Kasor.
<u>Laxavingar</u>	Se Vinge.
<u>Liggare</u>	Den undre, fasta kvarnstenen.
<u>Linhjul</u>	Större trähjul på hissullen (axeln) försett med klykor i vilka en lina löper genom möllans loft för handhissning av säckar då vindkraften är otillräcklig.
<u>Loft</u>	De olika våningsplanen i en mölla.
<u>Lucka</u>	Rörlig anordning, som monteras på vingarna i stället för segel. Användes vid fjädersegling och självsegling.
<u>Lugnåsare</u>	Se Kvarnstenar.
<u>Lura kvarnen</u>	När löparen vilar på så kallat fast segel måste emellanåt nålen justeras i sidled i spårpannan för att kvarnen skall mala jämnt (runt om). Detta kallades lura kvarnen på Söderslätt. ”Det är lättare att lura en bonde än att lura kvarnen”.
<u>Lykta</u>	Se Stagadrev.
<u>Långjärn</u>	Kugghjulsförsedd vertikal spindel (axel), som överför kraften från stjärnhjulet till kvarnstenen. Även kallad Drevaxel eller Övre långjärn.
<u>Låsar</u>	Benämning på flera olika detaljer exempelvis: kilar eller sprintar som låser fast kuggarna i hjulen. Lagerhalvor som håller övre tappen på långjärnet. Plankbitar med sågade spår vari kilar drives in, vid kilning av exempelvis hjul.

<u>Lägga ihop kvarnen</u>	Antingen: Med lättan ställa in löparen så att den helt vilar på liggaren (vid längre stillestånd). Eller: Efter avslutad hackning lägga tillbaks löparen och färdigställa kvarnen för malning.
<u>Lägga på pressen</u>	Stanna (väder)möllan.
<u>Lägga upp hackning</u>	Om svalränderna helt slitits ned måste nya märkas ut på malytan och hackas upp.
<u>Längdmått</u>	1 aln = 2 fot = 59,4 cm 1 fot = 2 kvarter = 29,7 cm 1 kvarter = 1 spann = 6 (verk)tum = 14,8 cm 1 (verk)tum = 24,7 mm
<u>Läppen</u>	Den utvändiga ”plattform” som finns vid ingången till en stubbamölla.
<u>Lättan</u>	Hävarm, varmed den övre kvarnstenen kan höjas och sänkas. Kallas även Lätttestång.
<u>Lätta kvarnen</u>	Öka avståndet mellan kvarnstenarna (med lättan).
<u>Lätta på pressen</u>	Släppa bromsen så (väder)möllan kan gå igång.
<u>Lättverk</u>	Hela anordningen för reglering av avståndet mellan kvarnstenarna. (Brostolpar, bro och lättan)
<u>Löp</u>	Axelns främre lagring.
<u>Löpare</u>	Den övre, rörliga kvarnstenen.
<u>Löpjärn</u>	Infällda järn i träaxeln som skydd mot förslitning. Även kallade Söljärn.
<u>Löpsten</u>	Lagerhalva av sten, på senare tid av belgisk granit, i vilken axeln har sin främre lagring. Även benämnd Sölsten.
<u>Malebog</u>	Se Förmalningsbok.
<u>Manicketrä</u>	Stående bjälkar på ömse sidor om axeln vid löpet för att hindra axeln att klättra ur löpstenen.

<u>Matarsnor</u>	En klen lina, varmed man reglerar sädesflödet från skon. Även kallad Latsnor
<u>Mielstöd</u>	Knappt två aln lång träpåk eller stång som används att blanda den färdiga mälden i säcken eller packa krossning.
<u>Mineralolja/fett</u>	Användes för smörjning av kullager och andra järn/stål detaljer.
<u>Mjöl</u>	På de gamla bygdekvarnarna maldes vanligen skråning/gröpe, det vill säga grovmalning till djurfoder samt sammalet mjöl till brödbak, det vill säga hela kärnorna maldes obearbetade med alla beståndsdelar och utan siktnings efteråt. En del möllor hade även utrustning för siktmalning. Att framställa ”florsäjtad miel” (florsiktat mjöl) var en arbetskrävande process. Ett vanligt exempel: Först kördes brödsäden på skalan och skalensen, i bästa fall två – tre säckar i timmen. Sedan maldes mycket lätt en första gång och mälden passerade sikten (så kallad högmalning). Därefter fortsattes malningen med något hårdare klämning på kvarnen för varje gång och passerade sikten, detta kunde få upprepas sex – sju gånger innan hela kärnan var utmalad från klen. Detta arbete varierade givetvis beroende av den maskinella utrustningen som fanns på respektive mölla. Efter sekelskiftet 1900 tillkom även krossning av djurfoder när sädeskrossarna började saluföras. Dessa hade vanligen hög kapacitet. Även motordrivna hammarkvarnar har förekommit i moderniserade möllor.
<u>Mjölkammar</u>	Utrymme i stenfoten på större möllor där mjölkistan eller bingen för siktemjöl var placerad.
<u>Mjölkast</u>	Öppning i slinken där den färdiga mälden faller ner i skråtudan.
<u>Mjölkista</u>	Stor trälåda där det siktade mjölet samlas upp och blandas.
<u>Mjölring</u>	Det mjöl som behövs som utfyllnad innan jagarna kastar ut mjöl genom mjölkastet.

<u>Mjölskruv</u>	Vanligen horisontell transportskruv för spannmål med mera. På äldre kvarnverk tillverkad av trä men sedermera av stålplåt.
<u>Motorhus</u>	Tillbyggnad på mindre möllor när förbränningsmotorer installerades som reservkraft.
<u>Murloft</u>	På större holländarmöllor med hög stenfot rymdes ofta ett loft ovanpå porten i stenfoten. Eftersom här var murade väggar benämnes detta på vissa platser för murloftet. Kallas även Fotloft.
<u>Möllare</u>	Vanligen den person som skötte möllan – ibland också ägaren.
<u>Möllebyggare</u>	Fackman och hantverkare (vanligen arbetsledare) vid nybyggnad och reparation av möllor och kvarnverk. Dessa hade ofta hög teknisk skolning och vissa var geniala upplämnare och konstruktörer.
<u>Möllegrund</u>	Stenfoten, som en kvarnbyggnad vilar på.
<u>Möllekammare</u>	Utrymme i stenfoten på väderkvarn där ofta möllesvennerna hade sin bostad. På större vattenmöllor var möllekammaren ofta även ”väntrum” för långväga kunder.
<u>Möllesven</u>	Anställd lärling hos möllaren men ibland också benämning på fullt kompetent personal exempelvis mästervsven, ansven (andre möllesven) och på större möllor (till exempel Kronetorp) tridding (tredje möllesven).
<u>Nattamadaskav</u>	Skåp för den nattmat som åts när man malde på natten.
<u>Nål</u>	Vertikal järnaxel i vars övre ända seglet finns fastsatt på vars horn (grenar) löparen vilar. Nedre ändan är lagrad i tärningen som i sin tur sitter fäst i pannan, som vilar på bron. Överför kraften till löparen vid underdrift. Även benämnd Nedre långjärn.
<u>Omgång</u>	Se Segelbana.
<u>Omslag</u>	Dragförband av smidesjärn som förhindrar uppläkning av axeländar och axelhuvud.

<u>Panna</u>	Gjutjärnsdetalj vari tärningen fastsättes och justeras. Även benämnd Spårpanna.
<u>Pannan</u>	Axelns främre kortände
<u>Pannbjälke</u>	En justerbar bjälke där axelns tappända har sin lagring. Även kallad Tappbjälke. Kan även avse den stående mittstolpen under väderbjörnen i en stubbamölla.
<u>Passare</u>	Användes till exempel att märka ut och kontrollera delningsavstånd mellan kuggarna. Kallas även Stickpassare.
<u>Patentblock</u>	Modernare lyftredskap för till exempel upplyftning av kvarnstenar.
<u>Plansikt</u>	En typ av mjölsikt som än i dag användes. Förekom sällan i väderkvarnar på grund av att den kräver konstant varvtal.
<u>Port</u>	Passagen genom stenfoten.
<u>Pressbom</u>	En tung trästock, ofta belagd med tungt järnskrot. Vid möllans gång är den upphängd på en krok. Lyftes den ner från kroken påverkar den pressens friktion mot kronhjulets yttersida så att möllan småningom stannar.
<u>Pressen</u>	En kraftig träring av pil, poppel eller björk som omsluter kronhjulet och fungerar som ett bromsband på en bil.
<u>Presslina</u>	Lina eller kätting, varmed man från markplan eller omgång manövrerar pressbommen.
<u>Press-stång</u>	Träbom som är en förbindelselänk mellan pressbom och presslina.
<u>Pullen</u>	Betecknar dels hättan på en holländare, dels takdelen på en stubbamölla. Förekommer i östra delen av Söderslätt.
<u>Pulpet</u>	Skrivpulpet där malebogen låg. Brukade finnas nära vågen och hissluckan.
<u>Remhjul</u>	För kraftöverföring till remdriven utrustning.

<u>Remmar</u>	Drivremmar vilka användes som kraftöverföring till diverse kvarnmaskiner från och med senare delen av 1800-talet. Tillverkades av djurhudar, textilfibrer och på senare tid gummi.
<u>Renseri</u>	Utrustning för rensning av spannmål i moderna kvarnanläggningar.
<u>Reservkraft</u>	Om en vädermølla drabbades av vindstilla en längre tid eller vattnet sinade i ån eller bäcken som drev vattenmøllan blev det stora problem både för møllaren och för kunderna som måste göra långa resor till andra møllor. För att minska beroendet av väder, vind och vatten installerades därför reservkraft i många møllor. Den första typen av reservkraft var ångmaskinen: Antingen fast inbyggd i kvarnbyggnaden eller i form av en "lokomobil" som inkopplades till kvarnverket. Som en följd av detta uppstod begreppet "ångkvarnar". Det uppfördes även nya helt ångdrivna kvarnar, vissa redan i mitten av 1800-talet. Nästa steg i utvecklingen blev förbränningsmotorerna där fotogenmotorn först dominerade (kring 1900) men snart utkonkurerades av råolja eller tändkulemotorn som var helt överlägsen vad beträffar motorstyrka och driftsäkerhet. Även moderna dieselmotorer har förekommit som drivkraft i møllor. I den mån elkraftnätet sedermera byggdes ut övergick många møllor till eldrift.
<u>Rhenskor</u>	Se Kvarnstenar.
<u>Ricinolja</u>	Utmärkt smörjmedel för glidlagertappar.
<u>Ridkäpp</u>	De kläna ribbor som går parallellt med vingträet i vingarnas häckverk. Kallas även Ridläkte.
<u>Ringkar</u>	Cirkelformad inbyggnad av kvarnstenarna.
<u>Riva upp kvarnen</u>	Ta bort ringkar och all övrig utrustning så man kommer åt att lyfta upp löparen då stenarna skall hackas. Även benämnt Riva upp till hackning

<u>Roulett</u>	Hjul som styr hättan, när en mölla har vridkrans med räls. Hättans tyngd vilar också på dessa.
<u>Rymdmått</u>	1 tunna spannmål = 164,9 l 1 tunna mjöl = 125,6 l 1 kappa = 4,6 l
<u>Rätstock</u>	Används för att kontrollera malytans jämnhet på stenarna.
<u>Rå linolja</u>	Används för smörjning av trälager och tråkuggar.
<u>Råolja</u>	Drivmedel för äldre typ av reservmotor.
<u>Rödfärg</u>	Användes att stryka på rätstocken när man ”drar av” malytan på stenen – det vill säga kontrollerar jämnheten.
<u>Salning</u>	Beläggning av asp eller pil (även andra träslag har förekommit) på kronhjulets yttersida. Slityta mot pressens friktion på kronhjulet.
<u>Salträ</u>	Två bjälkar i underredet till en stubbamölla, en på vardera sidan om stubben.
<u>Sammala</u>	Skal och kärna males tillsammans till ett mjöl för bakning av bröd.
<u>Saxträ</u>	Lejderna i hättans längdriktning på holländare.
<u>Segel</u>	1. Järnkors monterat på nålens övre ända med uppgift att bära upp övre kvarnstenen. Se även Balanssegel och Klocksegel. 2. Duk som spännes ut över vingarnas häckverk för att fånga upp vindkraften.
<u>Segla av</u>	Ta ner seglen eller slå in dem.
<u>Segla på</u>	Sätta upp seglen eller slå ut dem.
<u>Segelbana</u>	Balkongliknande kringbyggnad i höjd med första loft på möllan. Användes vid av- och påsegling samt vridning av möllan. Kan även vara en upplavad eller murad avsats av natursten med samma funktion som ovan. Även kallad Omgång.

<u>Segellik</u>	En i kanten av seglet fastsydd lina.
<u>Segelpall</u>	En flyttbar ställning att användas när seglen skall läggas ut eller slås in på en mölla, vilken saknar segelbana eller där vingarna inte går ner till marken.
<u>Segelfälla</u>	Man fördjupar urtagen i löparen till grenarna på seglet.
<u>Segelkrok</u>	En båtshaksliknande krok med långt skaft som användes till att dra vindfånget runt vid av- och påsegling.
<u>Siktar</u>	
Sexkantsikt	I sin enklaste form en med siktduk överklädd sexkantig trumma, som roterar kring sin mot golvplanet något lutande axel och i vars högre ända siktdodset matas in.
Cylindersikt	Konstruerad som ovan med den skillnaden att trumman är cylindrisk.
Centrifugalsikt	Förbättring genom i cylindern placerade hastigt gående slaglistor, som kastar mjölet mot siktduken.
Express-sikt	Mindre utrymmeskrävande variant där slaglistor kastar mjölet mot en fast duk vid siktskåpets ena långsida.
Plansikt	I denna är flera ramar med olika grov duk placerade ovanför varandra och kan härigenom verka som en serie siktar.
<u>Siktskåp</u>	Fast monterad inbyggnad som innesluter siktutrustningen.
<u>Självssegling</u>	Vingarna är försedda med luckor som manövreras med hävarmar av en stång i den genomborrade axeln. Stången har i bakre ändan en viktbelastad excenter, som reglerar luckorna allt efter vindstyrkan. Tar man bort vikten kantställer sig luckorna från vindriktningen när trycket från hävarmarna försvinner. Krävs mera kraft ökar man vikten till dragstången och luckorna stänger hårdare för vinden.
<u>Skakare</u>	Ett från seglet genom kvarnstenens öga gående fyrkantigt järn eller träspindel, som har till uppgift att sätta skon i rörelse. Används på kvarnar med underdrag.
<u>Skala</u>	I ett hölje av "rivjärnsplåt" inbyggd roterande sten som har till uppgift att rengöra råg- och vetekärnor samt att skala korn- och havrekärnor.

<u>Skalk</u>	Påbyggnad på häckskedarna för att ge stormbrädorna rätt vinkel.
<u>Skalkverk</u>	Utgör underlag och fäste för stormbrädorna.
<u>Skalrens</u>	Inbyggd nätförsedd roterande trumma (vanligen sexkantig) med uppgift att avskilja grus, damm och skal från säden sedan denna passerat skalan.
<u>Skalsten</u>	Cirkelrund sandsten utan räfflor. Denna bearbetar med ytterkanten brödsäden som av centrifugalkraften pressas runt emot den omslutande "skalplåten"- (duken) samtidigt som stenen "slipar" säden ren.
<u>Skevning</u>	Den profil som bildas på häckverket genom häckskedarnas olika vinklar mot respektive från vindriktningen. Skevningen är helt avgörande för hur stor effekt man kan få ut av en möllevinge.
<u>Sko</u>	Rörligt träkar, som har till uppgift att mata säden ner i kvarnstenens öga.
<u>Skovel</u>	Två vinkelställda brädor i ett vattenhjul.
<u>Skratta</u>	Om pressen ej lägges an ordentligt vid början av bromsningen kan vibrationer uppstå som ger vissa ljudeffekter. Man säger då att pressen skrattar.
<u>Skrutt</u>	Vingarna säges stå i skritt, när möllan står stilla och vingarna är ställda i X-form. Står de i form av ett kors (+), så att ena vingen är riktad mot marken, står de "te änns".
<u>Skrivare</u>	Anordning för kontroll av segelfällning till fasta segel.
<u>Skrov</u>	Se Böle.
<u>Skrå</u>	Malning av fodersäd till skråning (gröpe). Kan även betyda första steget av grovmalning vid siktning. Första valspariet i en valskvarn benämnes ofta skråvalsar.
<u>Skånskor</u>	En typ av kvarnstenar av natursten, vanligen sandsten. Från exempelvis Höör eller Vittseröd. Se Kvarnstenar.

<u>Skäppekorg</u>	En låg halmkorg som rymde en skäppa (=20,9 l). Förr ett vanligt rymdmätt för ”torra varor” såsom säd eller ärtor.
<u>Slaglina</u>	Klen lina, fastsplitsad i segelliken som användes för att fästa seglen vid häckverket och utgör begränsning för de olika reven på segelytan (då ytan minskas eller ökas). I södra Skåne brukades vanligen två rev medan man i nordvästra Skåne vanligen hade tre rev på seglen.
<u>Slana</u>	Snedgående sträva som förmedlar vridkraften från spelet på svansen till hättans utstickare eller stubbamöllans bakre gavelstomme. Även benämnd Slonga, eller i nordvästra Skåne Stiva.
<u>Slink</u>	Den grova träring som omsluter den undre kvarnstenen, liggaren, och förankrar denna i kvarnloftet (eller kvarnstolen).
<u>Slug</u>	Fördjupning i ögat mot malytan för att säden lättare skall komma ut mellan stenarna. Även kallad Slyg.
<u>Spann</u>	Ett kvarnstensmått, ~150 mm
<u>Spel</u>	Handmanövrerad lyft eller draganordning med utväxling.
<u>Spetsmaskin</u>	Modernare maskin som övertog skalstenens arbete att rensa brödsäd.
<u>Spillbjälke</u>	Den bjälke, vari övre delen av långjärnet är lagrad. (Södra Skåne).
<u>Spindel</u>	Vertikal träaxel på vilken stjärnhjulet är monterat. Det kan finnas flera spindlar i ett kvarnverk, exempelvis till skalan. Kallas i nordvästra Skåne Stående axeln.
<u>Spronsar</u>	Lagerklossar av trä (till exempel vitbok eller pöckenholz) som omsluter nålens hals i liggarens bussning.
<u>Spårpanna</u>	Se Panna
<u>Stagadrev</u>	Kugghjul som har stående stavar emellan två träskivor i stället för utstickande kuggar. Kallas även Lykta, Stolpadrev.

<u>Stenar</u>	Se Kvarnstenar.
<u>Stenbjälke</u>	Grov tvärbjälke i en stubbamölla. Den vilar ovanpå stubben och utgör underlag för kvarnstenarna samt bär upp en stor del av möllans tyngd.
<u>Stenkran</u>	Lyftanordning bestående av sax med lösa tappar, plattgängad stålskruv och mutter med svängjärn, för lyftning av stenarna, när dessa behöver hackas. Den svängbara ställningen för saxen kallas även galge.
<u>Stenlav</u>	Två grova sammanfogade bjälkar som används som underlag för löparen när denna hackas. Även benämnd Stie, eftersom den liknar en stege, eller Stenträ.
<u>Stenstropp</u>	Kraftigt tågvirke (tross) som anbringas i kvarnstenen när denna behöver lyftas upp.
<u>Stigbord</u>	En med hävstång höj- och sänkbar lucka med vilken man reglerar vattenflödet till kvarnhjulet.
<u>Stickhjul</u>	Kugghjul på stjärnhjulsspindelns övre ända som tar upp kraft från kronhjulet. Kallas även Krondrev.
<u>Stjärnhjul</u>	Kugghjulet på den vertikala spindeln i möllans centrum, varifrån kraften överföres till drevorna.
<u>Stjärt</u>	Se Svans.
<u>Stormbräddor</u>	Den täta brädbeklädnaden i vingens ena kant. Bräddorna på en del av vingens längd är löstagbara för att minska påfrestningarna vid stormvindar.
<u>Stråga</u>	Benämning i bjärebygden på vattenränna.
<u>Stubbe</u>	Den kraftiga påle, på vilken stubbamöllan vilar och vrides runt. Även kallad Stabbe.
<u>Ståndare</u>	Hörnstolpe i kvarnbyggnadens konstruktion.

<u>Sugledning</u>	Avlopp från Francis eller Kaplanturbin som utformas så den ger sugeffekt under turbinhjulet.
<u>Sump</u>	Den inbyggd av trä som omsluter en vattenturbin, eller underdelen av vattenhjul.
<u>Svalränder</u>	Fördjupningarna i kvarnstenarna. Höggs djupare allteftersom stenarna förslets. Dess uppgift var att ge stenen skärpa samt tillföra kyl Luft. Även kallade Strålar.
<u>Svans</u>	Den utskjutande grova bjälke i vars nedre ända ett spel är monterat, varmed möllans överdel (hättan) eller hela stubbamöllan vrides runt. Även kallad Rompa eller Stärt.
<u>Svicka</u>	Benämning på rev på segelyta.
<u>Svingel</u>	Vev till exempel på vridspel.
<u>Såll</u>	En anordning av till exempel nät uppspant på ram för avskiljande av sten, ärtor, med flera inblandningar av annan storlek än sädeskärnorna. Olika varianter av såll har förekommit exempelvis handsåll, lutande såll till väderharpor och skaksåll samt roterande cylindriska i moderna rensmaskiner och triörer.
<u>Säbinge</u>	Trattformat träkar, i vilket säden tippades från sättbänken eller förlagsbingar, när den skulle malas.
<u>Säckakärre</u>	Liten tvåhjulig vagn att flytta säckar i möllan.
<u>Säckavåg</u>	Se Decimalvåg.
<u>Säckastöd</u>	Pall eller plattform, ofta justerbar i höjddled, som användes när man hängde kortare säckar i tudan.
<u>Sättbänk</u>	Plattform till bingen, där säckarna sattes, innan de tippades i bingen.
<u>Söljärn</u>	Se Löpjärn.

<u>Sölpuda</u>	Uppallning mellan väderbjörn och löpsten. Även kallad Stenpuda.
<u>Sölsten</u>	Se Löpsten.
<u>Talg</u>	Ox eller fårtalg användes för smörjning av axelns lopp. Ibland även till kuggar.
<u>Tappbjälke</u>	Bjälke där den avslutande tappen å en axel har sin lagring. Se även Pannbjälke.
<u>Tersar</u>	Kilformade respektive runda träklotsar. När löparen skall lyftas upp läggs dessa först emellan stenarna för att man skall få igenom stenstroppen. (När stenkran saknas.)
<u>Topphalsar</u>	Förlängning av yttersta segelliket till nästkommande vinge, vanligen av fin kätting, för att möjliggöra att helt slå ihop seglen i toppändan (närmast axeln).
<u>Tran</u>	Olja som utvinnes ur fisk-, säl- eller valfett. Användes för smörjning av trälagringar som till exempel vridkransen.
<u>Tratt</u>	Träkar på förlagsloftet, där säckarna tippades för vidare nedtappning i bingen.
<u>Triör</u>	Modernare maskin som rensar bort ogräsfrön från stråsåd som skall sås.
<u>Tuda</u>	Fyrkantigt rör av fyra bräder med öppning och spjäll, som mjölet rinner i från mjölkastet till säcken.
<u>Tull</u>	Mjölharens ersättning för malningen. På senare tid av möllornas epok försvann tullen och ersattes med pengar. Vanlig tullmängd för malning av 100kg fodersäd var 5kg.
<u>Tullmått</u>	Kontrollstämplat rymdmått som användes vid tullning.
<u>Turbinkammare</u>	Se Sump.
<u>Turbintub</u>	Tillopp respektive avlopp för vattenturbin. På äldre installationer ofta tillverkad av trä, i senare tid användes såväl betong som gjutjärn.

<u>Tärning</u>	Lagerskål för nålens nedre ända.
<u>Underdrag</u>	Kraftöverföringen till kvarnstenarna är placerad under dessa.
<u>Understen</u>	Undre, fasta stenén – liggaren.
<u>Utstickare</u>	Två horisontella trä, främre respektive bakre, utstickande från hättan, i vilka slänor och haspar har sina fästen.
<u>Valp</u>	Kortare träbjälkar utstickande från hättans saxträn. På dessa är hättan uppbyggd.
<u>Valsstol</u>	Valsverk, i vilket sädeskornen valsas (rives) sönder för att sedan passera genom sikten. Valsarna kan ha varierande finhetsgrad på räfflorna och den ena går med dubbel hastighet, ej att förväxla med sädeskrossen där valsarna går med samma hastighet.
<u>Vanstark</u>	Motsatsen till stark! Sades om vingar, axlar och andra detaljer som var dåliga. (Västra Skåne.)
<u>Vare</u>	Se Borrel.
<u>Vattenhjul</u>	Hjul av trä fäst på horisontell axel i vattenkvarn.
Överfalls	Vattnet träffar skovlarna vid hjulets högsta punkt. På grund av de vattenfyllda skovlarnas tyngd drives hjulet.
Bröstfalls	Vattnet träffar skovlarna mellan topp och axelhöjd och driver hjulet med tyngd.
Mittfalls	Vattnet träffar skovlarna vid axelhöjd och driver hjulet med både tyngd och tryck.
Underfalls	Vattnet träffar hjulet under axelhöjd och vattenströmmens tryck driver hjulet.
<u>Vattenturbiner</u>	Många vattenmöllor försågs på senare tid med turbindrif – vissa redan i slutet av 1800-talet. Den vanligaste typen var den så kallade Francisturbinen med liggande turbinhjul. Även enstaka Kaplanturbiner har förekommit och i sällsynta fall även Peltonturbin som kräver mycket stor fallhöjd.
<u>Viktmått</u>	1 centner = 100 skålpund = 42,5 kg 1 lispund = 20 skålpund = 8,5 kg 1 skålpund = 425 g

<u>Vindfång</u>	Innefattar samtliga balkar och vingar. Alla delar som ingår i vingarnas konstruktion och utförande.
<u>Vindros</u>	Mindre vingverk med snedställda blad bak på hättan. Påverkas det av sned vind, sättes det igång och driver ett maskineri, som vrider möllan upp i vind.
<u>Vinge</u>	En balkavinge består av vingträ med häckverk och skalkverk med stormbräder. En laxavinge består av huvudträ, plankor, spetsar, häckverk och skalkverk med stormbräder. Således har en mölla med balkavingar fyra vingar men däremot en med laxavingar endast två.
<u>Vingspets</u>	Yttersta ändan av en vinge eller yttre halvan av en laxavinge.
<u>Vingträ</u>	Det grova trä, vari häckverk och skalkverk är fastsatta (balkavingar). Även benämnt Vingbalk.
<u>Vridkrans</u>	Se Drejkrans.
<u>Väderbjörn</u>	Kraftig ekstock i hättans framsida, som bär upp tyngden av sölsten, axel och vindfång.
<u>Väderhus</u>	En påbyggnad på hättans framsida vid axelns genomgång med uppgift att skydda mot inträngande regnvatten på axel och väderbjörn.
<u>Vägebrett</u>	Träkloss av starkt virke som liknar en liten trappa. Används att sätta under till exempel en järnstång då något tungt skall lyftas i små etapper.
<u>Värmylla</u>	Skånska ordet för vädermölla.
<u>Ångkvarn</u>	Se Reservkraft.
<u>Öga</u>	Det cirkelrunda hålet i kvarnstenens centrum.
<u>Överdrag</u>	Kraftöverföringen till kvarnstenarna är placerade ovanför dessa. Kallas även Ovandrag.

Överskevad

När häckverket i ytterspetsen på en vinge är vinklat för mycket mot vindriktningen kallas detta överskevat. Detta ger avsevärda effektförluster – särskilt vid svag vind.

Översten

Övre, rörliga stenen – löparen.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Handbok i kvarnindustrien. Ferdinand Jensen / Malmö franska kvarnstensfabrik. Göteborg 1893.

Karlebo handbok. Maskinaktiebolaget Karlebo. Stockholm 1948.

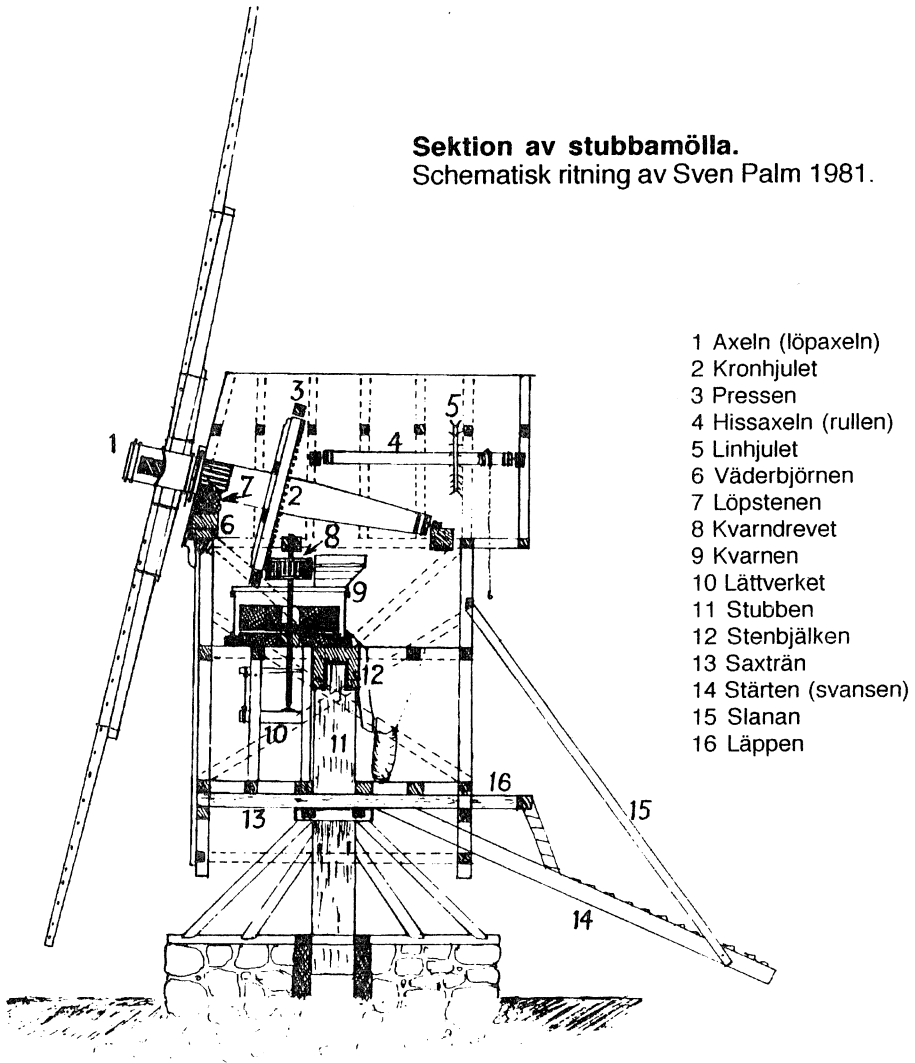
Mölleterminologi. Insamlade uppgifter av Erland Ripa efter Ingemar Ingers, Ivan Håkansson. Sven Palm m.fl. Föreningen Skånska Möllor 1982.

Svenska kvarnstermer. Roger Wadström. Uppsala 1952.

Terminologin i Flackarps m.fl. möllor. Uppteckningar av Ingemar Ingers, Lund. Dialekt och ortnamnsarkivet i Lund.

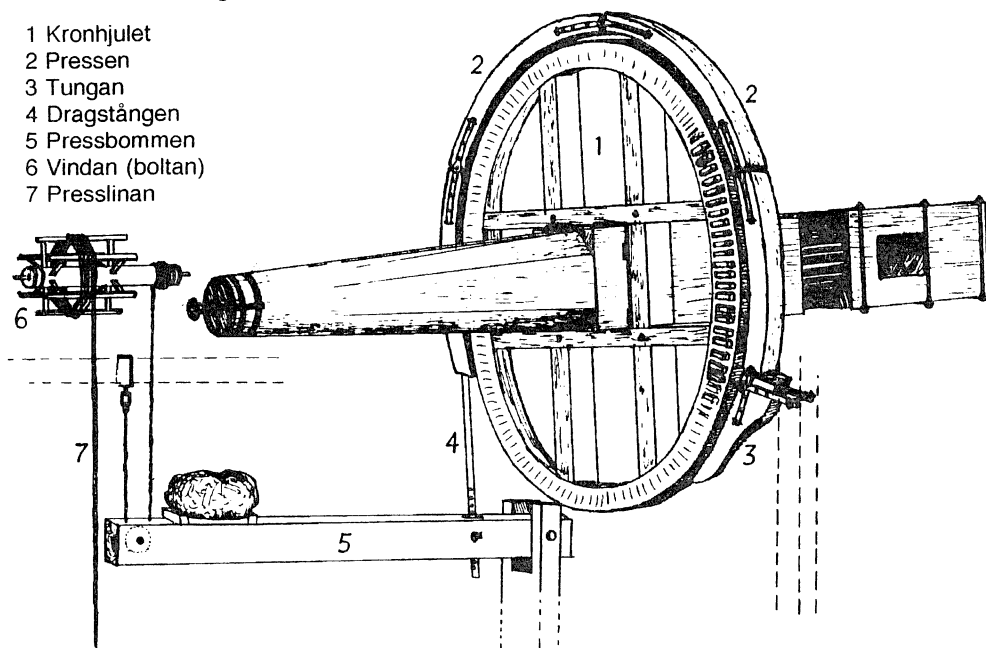
Vertikala vattenhjul. C.A. Ångström. Stockholm 1895.

Sektion av stubbamölla.
Schematisk ritning av Sven Palm 1981.

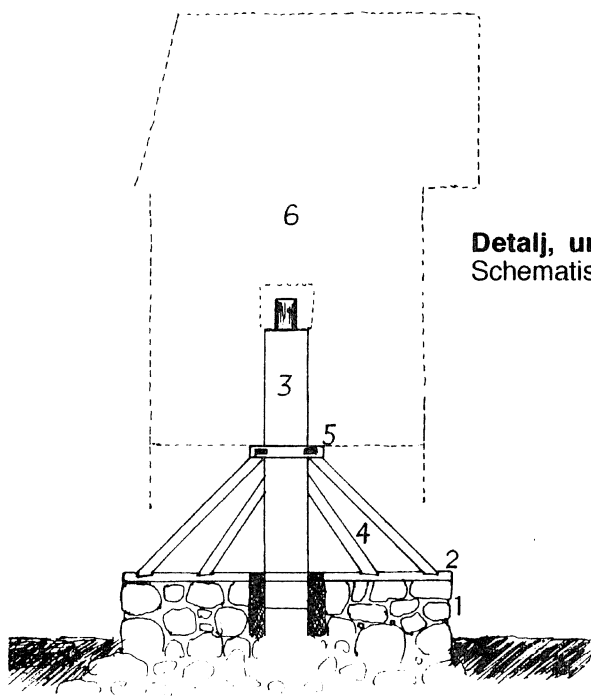

Detalj, pressen (stubbamölla) Schematisk ritning av Sven Palm 1981

- 1 Kronhjulet
- 2 Pressen
- 3 Tungan
- 4 Dragstången
- 5 Pressbommen
- 6 Vindan (boltan)
- 7 Presslinan

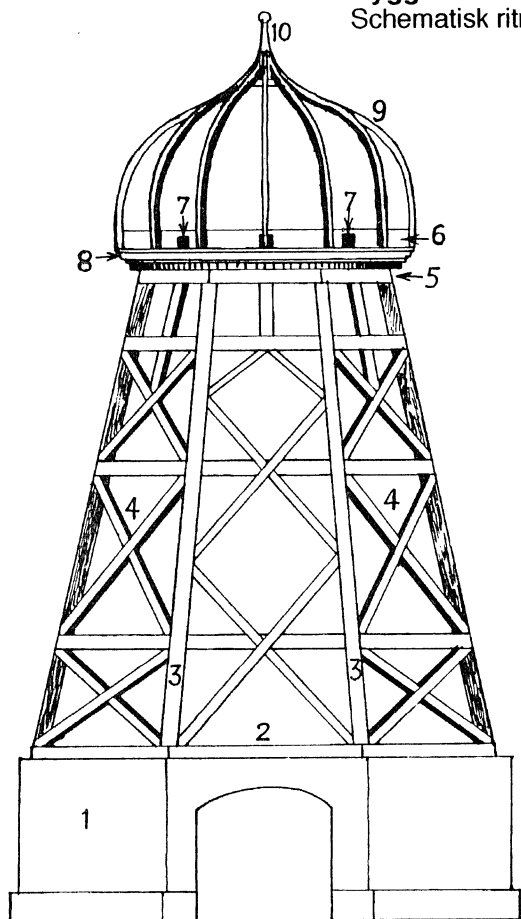

Detalj, underrede till stubbamölla. Schematisk ritning av Sven Palm 1981.

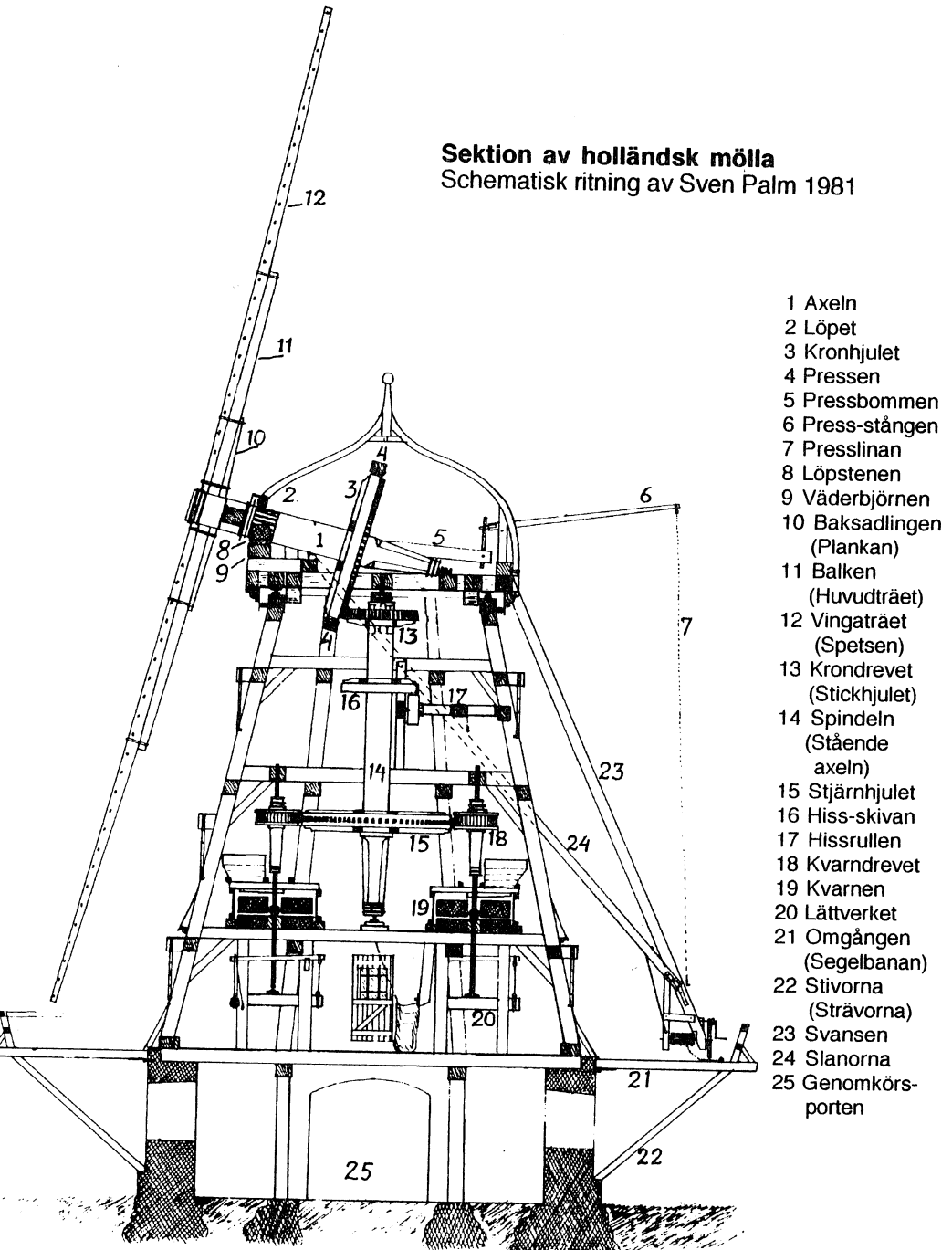
- 1 Stenfoten
- 2 Fot-träna
- 3 Stubben
- 4 Fotstivorna
- 5 Salträna
- 6 Skrovet (bölet)

Byggnadskonstruktion, holländsk mölla Schematisk ritning av Sven Palm 1981.

- 1 Stenfoten
- 2 Fot-trän eller fotplankor
- 3 Ståndare
- 4 Kryss
- 5 Bockhuvudplankor
(åttakanten)
- 6 Saxträn (lejder)
- 7 Valpar
- 8 Hättekranen
(Gesimsen)
- 9 Hättesparrar
- 10 Spiran

Sektion av holländsk mölla
Schematisk ritning av Sven Palm 1981

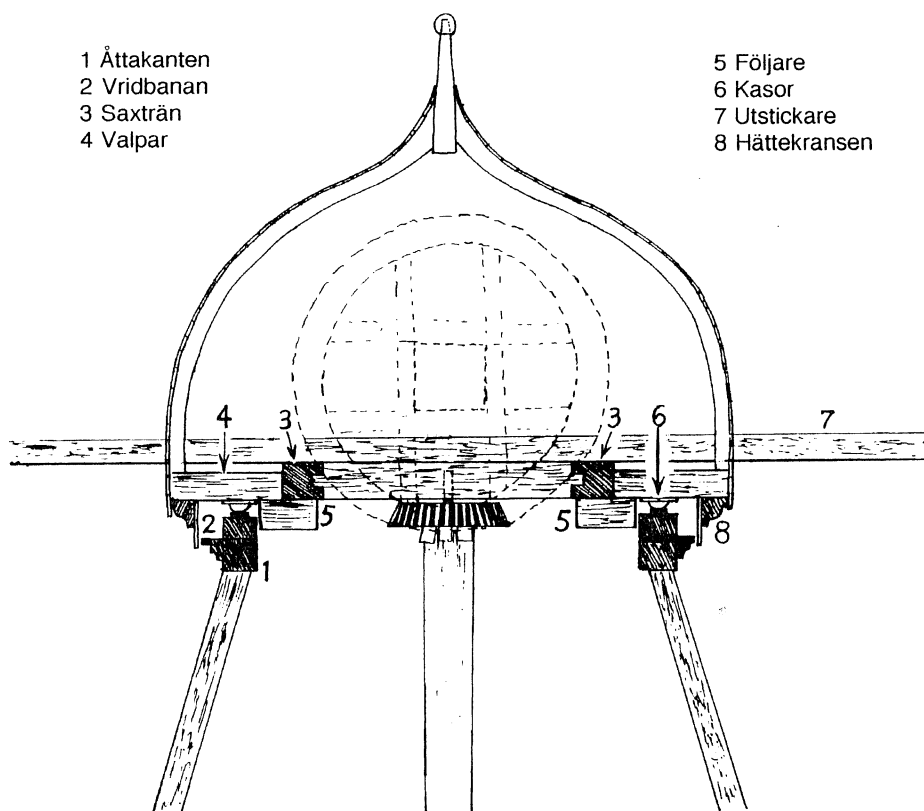
- 1 Axeln
- 2 Löpet
- 3 Kronhjulet
- 4 Pressen
- 5 Pressbommen
- 6 Press-stången
- 7 Presslinan
- 8 Löpstenen
- 9 Väderbjörnen
- 10 Baksadlingen (Plankan)
- 11 Balken (Huvudträet)
- 12 Vingträet (Spetsen)
- 13 Krondrevet (Stickhjulet)
- 14 Spindeln (Stående axeln)
- 15 Stjärnhjulet
- 16 Hiss-skivan
- 17 Hissrullen
- 18 Kvarndrevet
- 19 Kvarnen
- 20 Lättverket
- 21 Omgången (Segelbanan)
- 22 Stivorna (Stråvorna)
- 23 Svansen
- 24 Slanorna
- 25 Genomkörs-porten

SP 81

Holländsk mölla, äldre variant av vridning

Schematisk ritning av Sven Palm 1981.

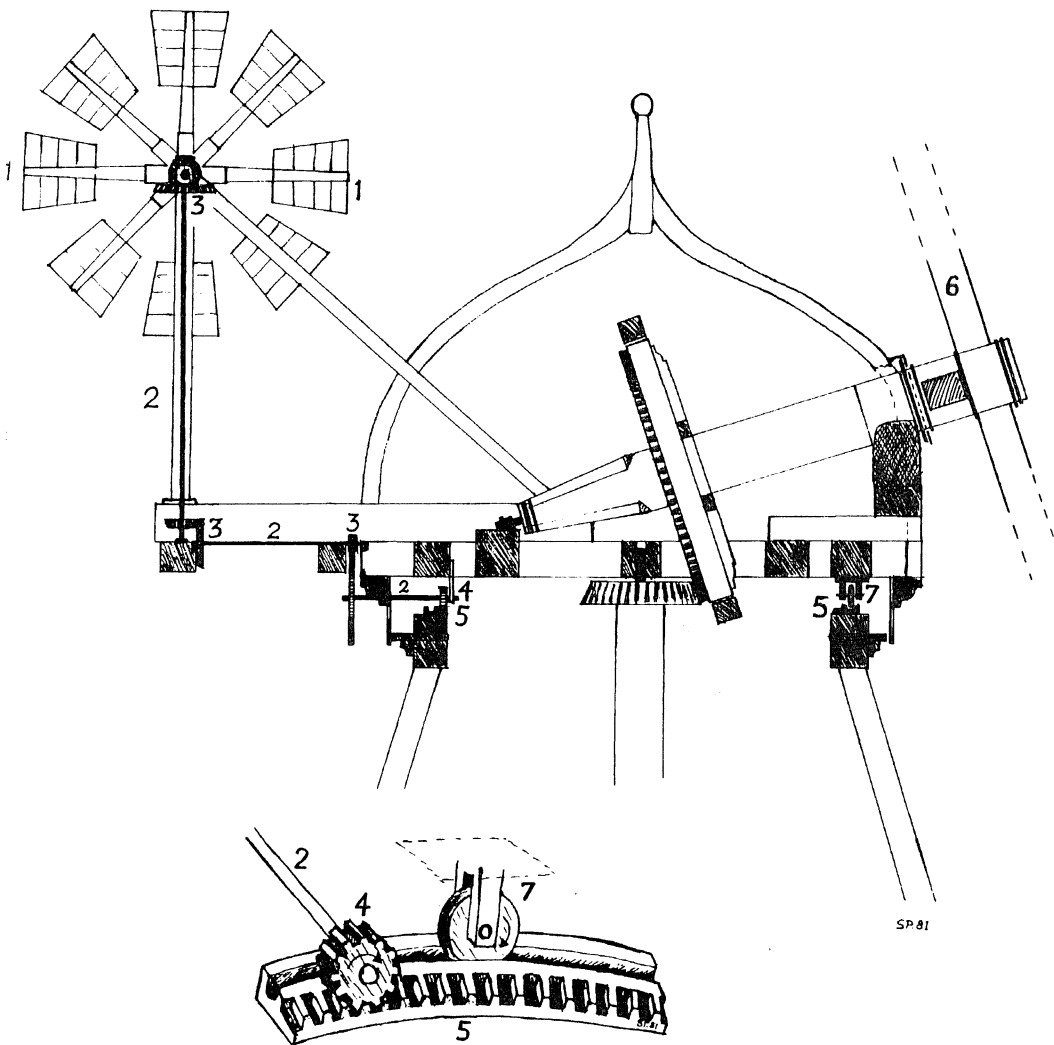
Bilden visar den äldre varianten av manuell vridning med svansträ, slanor och utstickare (krögarmar). Skrovet/bölet avslutas upptill av cirkelrund ring av grova plankor, benämnd vridbanan, ovanpå denna vilar hättan. När hättan vrides glider hättans ramträn samt valpar mot vridbanans ovansida. I sidled styrs hättan av de s.k. följarna som glider mot vridbanans insida. Vridbanans slitytor försågs ofta med en järnskoning och hättans motsvarande kontaktpunkter med järnplattor som kallas kasor -man säger i dessa fall att "hättan ligger på kas".

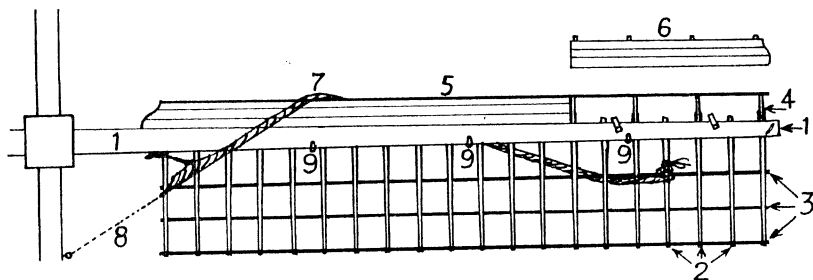
Holländsk mölla med själv-vridningsanordning.

Schematisk ritning av Sven Palm 1981

Den på hättans baksida monterade vindrosen (1) börjar rotera då vindriktningen ändrar sig åt endera hållet. Genom ett antal axlar (2), försedda med kuggväxlar (3), överförs rotationskraften slutligen till det kuggdrev (4) som tangerar vridkransens kuggbana (5). På detta vis vrids hättan automatiskt tills vindrosen åter befinner sig i lå och vindfånget (6) mot vindriktningen. Vridkransen som är tillverkad av gjutjärn har även ett spår i vilket rouletterna (7) löper. Rouletterna är monterade i hättans ramverk och bär upp samt styr hättan i sidled - se detalj nedan. Denna typ av vridkrans användes även för manuell vridning där man på ingående axeln till hättan monterat ett kranshjul som medelst en rundlöpande länk kan manövreras från omgången eller markplanet.

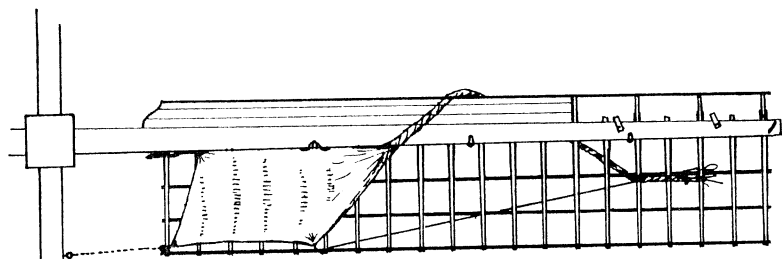

Segelföring på vädermøller. Nordvästskånsk variant med tre slaglinor.
Schematisk ritning av Sven Palm 2000.

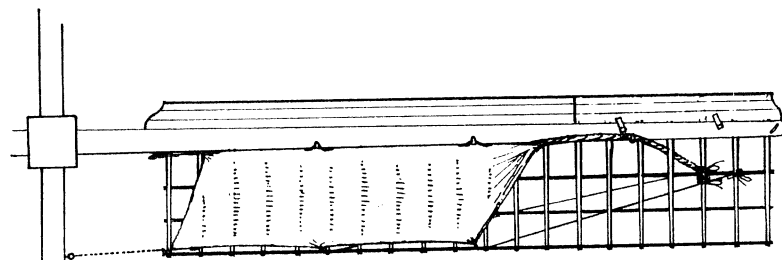

- 1 Vingträet
- 2 Häckskedarna
- 3 Ridkäpparna
- 4 Skalkarna
- 5 Stormbrädorna (Vingbrädorna)
- 6 Stormbrädorna -avtagbara (Stormluckorna)
- 7 Seglet
- 8 Toppalsen
- 9 Knaggarna (Hornen etc)

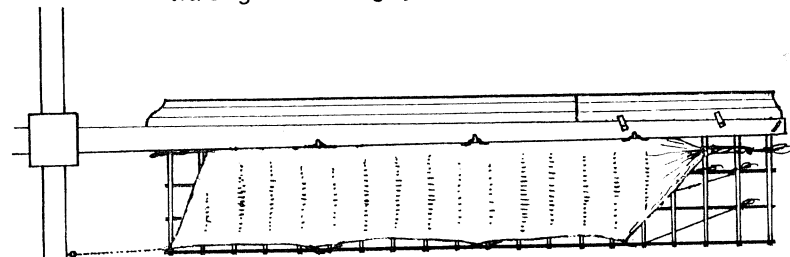
Möllevinge, helt avseglad och med lösa stormbrädorna urtagna.

Segel utlagt till höglinan, denna segelyta kallas även högrev.

Halvsegel. Förekommer ej i södra och sydöstra skåne där man endast har två slaglinor och segelytan indelas i tre delar.

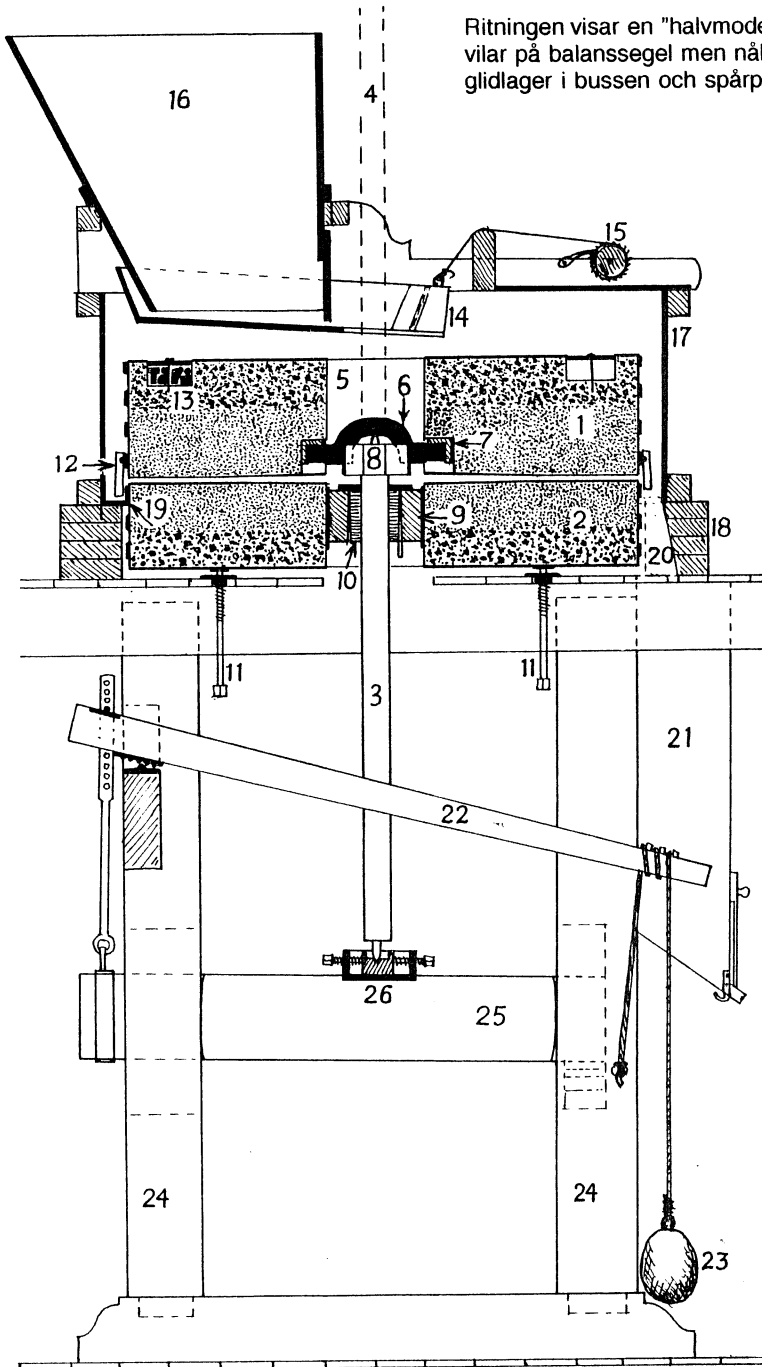

Segel utlagt till svicklinan. Detta är det första rev man tar in, räknat från fulla segel då häckverket är helt täckt av seglet.

Kvarnen och lättverket.

Schematisk ritning av Sven Palm 2000.

Ritningen visar en "halvmodern" variant där löparen vilar på balanssegel men nålen fortfarande har glidlager i bussen och spårpannan.

- 1 Löparen
- 2 Liggaren
- 3 Nålen
- (nedre långjärnet)
- 4 Långjärnet (övre)
- 5 Ögat
- 6 Balansseglet
- 7 Bygelpannorna
- 8 Medbringaren
- 9 Bussen
- 10 Spronsarna
- 11 Stenriktningsskruvarna
- 12 Mjöljagarna
- 13 Avvägningslådorna
- 14 Skon
- 15 Sträckaren till skon
- 16 Bingen
- 17 Ringkaret
- 18 Slinken
- 19 Tätningslisten
- 20 Mjölkastet
- 21 Tudan
- 22 Lättestången
- 23 Motvikten
- 24 Brohästarna
- 25 Broen
- 26 Spårpannan med justerskruvarna och tärningen.

Kvarnstenar och hackning

Schematisk ritning av Sven Palm 2000.

Ritningen visar tre par kvarnstenar sedda från ovan med halva löparen "borttagen". På det övre stenparet är svalränderna streckmarkerade på den del som täcks av löparen för att visa hur liggarens resp. löparens svalränder skär varandra. Stenparen visar tre vanliga typer av randhackning för resp. stensort. Pilarna anger löparens rotationsriktning.

1 Konstgjutna stenar: Svalränderna vanligen ganska få men i gengäld breda, mer eller mindre böjda. Rändernas framkant (mot rotationsriktningen) är djupast och botten lutar svagt upp till bak-kanten där den ansluter till malytan. På bilden är löparen upphängd på balansbygel

2 Franska stenar: Ganska stort antal svalränder, rakt hackade och samlade i vinklade sektorer (vanl. åtta stycken). Rändernas botten och lutning utföres som på konstgjutna stenar. På malytan hackas dessutom ett antal mycket fina "smårränder", parallellt med svalränderna, dessa kan i någon mån sägas motsvara de fina räfflorna i en valskvarn. På bilden är löparen upphängd på tregrenat segel. Denna typ av hackning påminner om den s.k. romerska hackningen som är känd sedan 300-talet e. kr. -varianter av denna finns också på "flisor" (av kalksten) som bröts i östra Skåne.

3 Skånska och Rhenska naturstenar: Mycket stort antal svalränder, hackade "rakt ner" och tätt intill varandra -även denna typ är mycket gammal. På bilden är löparen upphängd på fyrgrenat segel. Det förekom även "pigg-hackning" då malytan hackades ur så att det bildades en massa uppstickande runda piggar, 10-20 mm i diameter. Pigghackning har ibland kombinerats med sektorer av tät randhackning och endast förekommit på naturkvarnstenar.

